

A KETTŐS VALUTÁRÓL. *)

Most, midőn a bankügy hosszabb időre ismét szabályozott-nak tekinthető, önkéntelenül is előtérbe kell nyomulnia, s fokozott gyakorlati jelentőséget kell öltenie egy, azzal szoros összefüggésben álló másik kérdésnek, a valuta rendezésének; mely eddig, a bankügyre vonatkozó legfőbb mozzanatok bizonytalansága mellett, minden fontossága daczára, inkább csak elméleti érdekek birt. Az ércpénzzel való fizetés megkezdése nemcsak egyiránt áll érdekében a monarchia mindkét felének, hanem egyszersmind egyike ama kevés gazdasági kérdéseknek, a melyeknek megoldása iránt ritka egyértelműség mutatkozik mindkét oldalon. S ez egyértelműség nemcsak a főkérdésre szorítkozik, hanem még másodrendű pontokra is kiterjed. Így a Lajthán innen úgy, mint túl majdnem mindenki egyetért abban, hogy a valuta rendezése csak az egyes és pedig az arany valuta alapján valósítandó meg. E nézetet fejezik ki a legkiválóbb theoretikusok, ezt terjesztik a különböző gazdasági egyletek, ennek hódolnak a gyakorlati emberek. S tekintve azt, hogy évek előtt az egyes valuta tana majdnem korlátlanul uralkodott a külföldi tudományos irodalomban, nincs mit csodálkoznunk e jelenségen; újabban azonban Angliában és Amerikában, Franciaországban és Belgiumban több kiváló tekintély szólalt föl a kettős valuta mellett; de mindeddig egyik sem talált nálunk viszhangra. Részünkről ezt kétségtelenül bajnak

---

*) Émile de Laveleye. La monnaie bimétallique. Brüssel, Mnquardt, 1876.

tartjuk; s pedig nem azért, mintha határozott pártállást akar-nánk foglalni egyik vagy másik nézet mellett; hanem egyedül azért, mert nagyon is kívánatosnak, sőt elengedhetetlennek gondoljuk, hogy ily nagy fontosságú és bonyolult kérdés minden képzelhető oldalról a legkielégítőbb világításba helyeztes-sék. A rendszer, melyet oly kiváló pénzemberek, mint Alphons Rotschild, Cernuschi és Seyd, államférfiak mint Jones és Leon Say, s tudósok mint Wolowski Courcelle Seneuil, Jevons, stb. helyeselnek vagy ajánlanak, minden esetre megérdemli azt, hogy figyelemben részesüljön. E meggyőződéstől vezéreltetve, a követ-kező sorokban lehetőleg bő ismertetését óhajtjuk nyújtani az alantabb említett dolgozatnak, mely az újabb hasonirányu mun-kák közt nemcsak a legrövidebben, de talán legtömörebben is tárja föl a vitatott kérdést, s a mely azon kívül, ha nem is egészen pártatlan, de legalább élvezhetőleg tárgyias szempontot foglal el, mit különösen ily controvers kérdésknél csak örömmel fogadhat minden komoly olvasó.

A kettős valuta ellenei képtelenséget látnak abban, hogy mértékül egyszerre két különböző tárgy szolgálhasson. Elfelejtik azonban azt, hogy a valuta és mérték, két különböző. A mérték mindig változatlan, a valuta pedig már magában változó. A méter, liter, gramm stb. mindig ugyanegy; a franc ellenben, akár egyes, akár kettős valuta mellett, mindig változó érték leszen, a melyért más-más időben vagy helyen különböző mennyiségű vagy minőségű jószágokat fognak vásárolhatni. Szintugy képtelenségnek tartják a kettős valuta ellenei azt is, hogy a kettős valuta mellett az arany és ezüst viszonya (1 : 15) állandóan meghatározottatik; holott mindkét nemes fém ép oly árú, mint bármely más jószág, mely folytonos érték hullámzásnak van alávetve. E rendszer lehet rossz, de van egy nagy előnye is, melylyel később lesz alkalmunk bővebben megismerkedni, s ez az, hogy szűkebb körre szorítja a nemes érczek érték hullámzását, habár azt egészen meg nem szünteti.

Sokkal komolyabb érv a kettős valuta ellen az, hogy e rendszer mellett az egyes nemzet érczkészlete nagyobb mérvben van kitéve az értékcsökkenés veszélyének, mi főleg a nemzet-közi cserében vezet nagy veszteségekre. Újabb időben az ezüst értéke érzékeny hanyatlást mutat. Közreműködtek e részben:

az aranyvaluta behozata Németországban, minek következtében nagy mennyiségű ezüst vesztette el a fizetési közeg jellegét; az amerikai ezüst-bányák gazdag termelése, mely tizenöt év előtt alig rugott 17 millió frankra s a hetvenes évek óta folyton 300—400 millió frank között ingadozik; s végre az ezüstre irányuló kereslet-hanyatlás Indiában, mi ismét főleg az ottan újabban gyakorta mutatkozó rossz terméseknek s ebből eredő szegénységnek tulajdonítandó. De bármelyik nemes ércz is szenvedjen ily értékcsökkenést, a kettős valuta mellett mindig nagy lesz a nemzet károsodása. A kettős valuta mellett ugyanis tényleg szintén csak egy valuta létezik és pedig mindig az értékben megfogható nemes ércz valutája. Ott, hol az adós egyformán jogosan fizethet akár 1 kilogramm aranyat, akár 15¹/₂ kilogramm ezüstöt, természetesen mindig mindannyiszor csakis aranyban fog fizetni, mikor annak valódi értéke csekélyebb mint a törvényben megállapított; és ismét ezüstben, midőn ennek értékét nyomják le a pénzpiacz változó hullámzatai. A belföldi piacon, pl. Franciaországban a kettős valuta jogvédelme alatt 1 napolen-d'or teljesen egyenlő 4 ötfrankos ezüsttallérral. De ha most a külföldi piacon az ezüst értéke csökkenik s az ötfrankos ezüsttallér ¹/₂ vagy 1 frankkal kevesebbet ér, mint öt frank aranyban: minden spekulans a külföldön olcsón összevásárolt ezüstjét Franciaországba fogja hozni, hogy itt aranyokat vásároljon rajta, a melyekért ismét külföldön több ezüstöt vehet, mint hazájában. Ez történik megfordítva akkor is, ha az arany csökkennék. Így is, úgy is, a drágább ércz kiözönlik a belforgalomból s az ország a kettős valuta daczára csak egy nemes érczcel fog birni és pedig azzal, mely az adott körülmények közt csekélyebb vásárlási erővel rendelkezik a világpiaczon. Ennek ismét további káros következményei vannak, mert a csekélyebb értékű nemes érczcel fizető ország azon országokkal szemben, melyekbe a drágább nemes ércz kifolyt, folytonos veszteségeket fog szenvedni a nemzetközi forgalomban. Kénytelen lesz drágán venni és olcsón eladni. Így az ezüst mai értékcsökkenése mellett a kettős valutával bíró Franciaországnak az angol árúkat a világpiaczon drágább arannyal kell fizetnie. Az arany-valutás Anglia ellenben a francia árúkat a világpiaczon olcsóbb ezüsttel vásárolja meg.

Laveleye munkája ez ellenvetésekkel szemben a kettős valuta előnyeit a következőkben foglalja össze. E rendszer mellett jóval korlátoltabbak a nemes érczek árhullámzásai; s ha tagadhatlan is, hogy mellette a nemes érczek értéke hanyatlik, e hanyatlás távol attól, hogy káros volna, jótékony hatást gyakorol nemcsak egyes osztályokra, hanem az összeségre is. Lássuk, hogy igazolja ez állításait.

A kettős valutának az érték hullámzás megszorítására gyakorolt jótékony befolyását Wolowski mutatta ki először. Azóta többen foglalkoztak vele s újabban különösen Jevons szentelt e tárgynak kiválóbb figyelmet, a pénzről szóló munkájában. Ez író nem tagadja, sőt elismeri, hogy a kettős valuta mellett mindig a csekélyebb értékű nemes ércz válik az általános fizetési közeggé, de ép e körülménynek tulajdonit kedvező befolyást, mit Franciaország történelméből igyekszik bebizonyítani. 1849-ig ez országban, úgymond, alig lehetett egyéb érczpénzt látni mint ezüstöt, 1860 után alig mást, mint aranyat. Franciaország nagy mennyiségben veszi föl az értéke vesztett érczet és nagy mennyiségben szolgáltatta a piacra a keresett érczet, és így megakadályozta a további csökkenést az egyik nemes ércznél, s az újabb hanyatlást a másiknál. Valamely adott pillanatban az érték mérve kétségtelenül ez vagy amaz ércz, és soha egyszerre mind a kettő. Ez nem akadályozza meg, hogy együttvéve ne szenvedjenek hanyatlást a többi jószágokhoz képest, de szélesebb körre terjesztvén ki a kínálat és kereslet hullámzásait, megszorítja azok ingadozását, a helyett, hogy minden egyes érczet csak azon befolyás hatásainak tenne ki, melynek természeténél fogva alávetve van. Képzeljünk két vízzel telt edényt, melyek mindegyikét a kínálat és kereslet egész különböző hullámzásai érintenek. Ha nincs csatorna, mely azokat egymással összekösse: mindegyik edény vízfelületét csak saját hullámzásai határozzák meg; ha ellenben egy összekötő csatornát nyitunk a két edény között, mindkettőben ugyanegy közös magasságot foglal el a víz s a kínálat és kereslet minden csapongása mind a két felületre fog kiterjedni. A forgalomban levő arany és ezüst a két vízzel telt edény, s a csatorna, mely őket egymással összeköti a XI. évi germinal 7-ikéről szóló

törvény, mely 1 és 15 $\frac{1}{2}$ arányában állapította meg az arany és ezüst viszonyát.

De van ez igazságnak még más bizonyítéka is. A nemes érczek értéke egészben véve meglehetősen állandó azon egyszerű okból, mert évi termelésök alig teszi ki az összes tömegnek egy hatvanad részét, s így csak csekély befolyást gyakorolhat ennek ármozgalmára. Minél nagyobb a tömeg, annál kevesebbet változtat értékén a kínálat és kereslet viszonya. A most forgalomban levő összes nemes érczek mintegy 50 milliárd frankot képviselnek; ha megtagadjuk az ezüstitől a fizetési közeg jellegét, az összes érczpénzkészlet csak 27—8 milliárd frankot képvisel, s minden változás iránt jóval érzékenyebb lesz. Ha 1850-ben követik Chevalier tanácsát, ki most az ezüstöt s akkor az aranyat akarta a fizetési közegek jellegéből következtetni, úgy az arany értéke a fél milliárd franknyi évi termelés mellett iszonyu hanyatlásnak indul, s másrészt a jószágok árai irtózatossá magasságra emelkednek vala. Hollandia, mely akkor ép e tanácsok következtében az ezüst valutát fogadta el, ma roppant veszteségek után az aranyra tér át, mi eléggé bizonyítja, hogy az egyes valuta sem óv meg a pénzpiacz zavaraitól.

A kettős valuta alkalmazásának egy másik előnyét, mely együtt jár a pénzürték hullámzásainak korlátozásával, az escompte láb nagyobb állandósága képezi. A francia banknak jogában áll bármelyik nemes érczel fizetni. Ha tehát az arany drágább, ezüstitel; ha ellenben az ezüst értékesebb, arannyal vásárolja meg váltóit. Az angol bank sokszor magas escompthoz kénytelen fordulni, csak hogy megakadályozza a kizárólagosan kért arany pénz túlságos kiözönlését. A francia bank visszatarthatja érczkészletét már az által is, ha a kevésbé keresett érczet szolgáltatja a kivitelre.

Igaz, hogy a fizetési közegnek egyaránt elismert két érczpénz közt fenforgó nagyobb árkülönbözetek élénk speculációra szolgáltatnak alkalmat. Az üzerek az ezüst hanyatlásánál például magukhoz váltják az aranyat, kiküldik külföldre, hol több ezüstöt kapnak érte, a mit visszahozva hazájukba ismét arany bevásárlására fordítanak és így tovább. E nyereség azonban ép oly jogos, mint az, melyet a kereskedő bármely más árúnál

ér el, melyet megvesz ott, hol olcsó, s elad ott, hol drága; s azonkívül hasznos a közgazdaságra nézve, mert, mint már fönnebb említettük, keresletet támaszt ez értéke vesztett ércz iránt s kínálatot az értékében fokozódott érczben, s így jótékonyan közreműködik az ellentétek kisimitásában, előmozdítja az árak egyenlőtleni irányzatát, mi minden biztos és solid kereskedelemnek egyik alapköve.

Ennyit a kettős valuta hatásáról a különböző érczpenzcek érték hullámzásainak kiegyenlítésére; lássuk most, mily befolyást gyakorol e rendszer az érczpenzcek árának hanyatlására és maga e hanyatlás a közgazdaságra.

Vannak, kik az érczpenz bőségét s értékének csökkenését nagy veszedelemnek tartják; pedig a dolog ellenkezőleg áll. Az érczpenz szaporodása s értékének ezzel járó hanyatlása egészben véve változatlanul hagyja az eladó és vevő egymáshoz való viszonyát, a mennyiben a jószágok ára idővel a változott pénzértékhez simul s a nagy vagy csekély pénzkészletnél megfelelőleg magas vagy alacsony lesz. Annál nagyobb befolyást gyakorol azonban a nemes ércz szaporodása és árcsökkenése a hitelező és adós egymás közti viszonyára. És itt fekszik a kettős valuta s az ezzel járó nagyobb érczkészlet és pénzérték-csökkenés jótékony hatása.

A pénz értékének hanyatlása kárára van a hitelezőnek, de előnyére az adósnak. Hasonló hatást gyakorol a jószágok árainak emelkedése. Ha ezek magasabbak lesznek, az adós nyer, mert tartozásának kiegyenlítésére kevesebb jószágot kell szolgáltatnia, mint a mennyit kapott. A hitelező ellenben veszít, mert a pénzzel, mi most kezébe jut, nem vehet már annyit, mint annak előtte. Mindez természetesen csak hosszabb időközökben mutatkozik, s főleg az államok és községek, a nagyobb iparvállalatok és jelzálogintézetek adósságainál játszik kiváló szerepet. Tegyük föl, hogy Franciaország államadóssága évenként 800 millió franknyi kamatot követel. Ha most a napi munkabér 4 frankra emelkedik, úgy 200 milliónyi napszám elegendő lesz e teher törlesztésére; ha ellenben a napi munkabér 1 frankra száll le, úgy 800 milliónyi napszámot igényel ugyan e cél. Vagy vegyünk egy kisbirtokost, kinek jószágát 1000 franknyi adósság vagyis 50 franknyi évi kamat terheli.

Ha a liter bor 50 centime, 1 hectoliter elegendő az évi tartozás kielégítésére; ha ellenben a liter bor ára leszállt 25 centimere, úgy már 2 hectolitert kell termelnie egyedül a kamat fizetésére. Mind azon államoknak, melyeket nagy adósságok terhelnek, egyencsen érdekükben áll a kettős valuta behozatala, s főleg azoknak, melyek leginkább a külföldön veszik föl kölcsöneiket. Szintugy érdekében áll az a jelzálogi adósoknak, a nagy vasuti társaságoknak és iparvállalatoknak, melyeknek tartozásai milliárdokra rugnak. Mindezekre nézve a kettős valuta enyhíti a terheket, mert bőséges pénzkészletet biztosít s ezzel csökkenti annak értékét; míg az egyes valuta súlyosbitja e terheket, mert megfogyasztja a pénzkészletet és fölemeli a nemes érczek árát. A nemes érczek értékének e lassu, szabályos, előre látható és teljesen törvényes csökkenése apasztja a régi adósságokat. A fizetés egy külön neme az, melyet az idő folyása eszközöl. Az ókorban minden nagy törvényhozó az adósságok lejjebbállításával kezdte meg társadalmi reformjait. A törvény tekintélyét ma már nem használhatjuk fel e célra; de azért örömmel fogadhatjuk azt, midőn a természet kincsbányáinak gazdagságával maga vállalkozik e feladatra.

Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az állósított adósságok a felhalmozott és nyugalomba vonult tőkét képviselik; az adósok által fizetett kamatot ellenben a kereskedelem és ipar, a munka fizeti, azaz a produktív és tevékeny tőke veszi el. Ha a nemes érczek értékcsökkenése mellett könnyebbé lesz a jelzálogos birtokos, az elsőbbségekkel terhelt iparvállalat sorsa, azzal csak nyer a társadalom munkaereje; ha ellenben a nemes érczek értéke emelkedik, úgy kárt vallanak emezek s velők a termelés. Egyik vagy másik ércznek kizárólagos alkalmazása fizetési közeg gyanánt megtámadja a demokraciat, megtámadja a gazdaságot, mert kedvez a tőkepenzéseknek a munka rovására, a tétlen tőkének a tevékeny tőke kárára.

Az érczpenz bősége előnyös az adósnak, a munkásnak, az államnak és az iparnak, mert megkönnyíti a hosszú időre szóló terheket; de másrészt kedvez a termelésnek is, és pedig a kamatláb leszállítása által. Ha egy vidéken, hol eddig magas volt a kamat, gazdag tőkepenzes telepedik le, ki pénzét ki akarja kölcsönözni, ajánlata csakhamar le fogja szállítani az

eddig magas kamatot. A kamat esésével azonban több üzlet fog keletkezni. Azelőtt kivihetetlen vállalatok gyümölcsözőkké lesznek s meg fognak alakulni. Ez új üzletk új munkaerőt vesznek igénybe, s a munkáskéz keresete fel fogja szöktetni annak bérét. A vállalkozók és munkások kezein keresztül eljut a pénz a forgalomba is és itt fölemeli a jószágok árait. A vidék gazdagabb lesz, nem azért, mert több pénze van és a jószágok ára emelkedett; hanem azért, mert a forgalomba hozott és olcsóbban kikölcsönzött pénz nagyobb tevékenységre ösztönözte a termelést. Ha ellenben a pénz ritkább lesz, az ellenkező kép áll előttünk. Midőn egy ország érczpenzét külföldre akarják vinni, első sorban a bankokhoz fordulnak. A bankok fölemelik az escompte-ot, hogy megvédjék magokat; a csere és termelés hanyatlik, a jószág árak leszállanak. S az árak e hanyatlása, mely okvetlenül szükséges arra, hogy a megmaradt kisebb érczpenzkészlet is kielégithesse a forgalom igényeit, csak egymást követő csapások és veszteségek árán érhető el.

E pillanatban mindkét rendszernek láthatjuk hatását: a kettős valutát s az érczkészlet bőségét Franciaországban, az egyes valutát s az érczkészlet hiányát Németországban. Az új császárságban megapasztották a csereeszközt a bankjegy forgalom korlátolása, s az ezüstnek arannyal való helyettesítése által, melyet amellet csak magas escompte mellett tudnak a belföldön visszatartani. Franciaország ellenben fő érczpenzkészlete mellett megkettőztette bankjegyforgalmát, anélkül, hogy akár ez, akár amaz értékében csökkent volna. Franciaországban bőven és könnyen folynak az üzletek. Németországban annyi akadálylyal küzd a gazdaság, hogy örökös válságban szenved. Ide vezetett ama szerencsétlen gondolat, mely a forgalmat csak az aranypenzre akarta szorítani. Németország rendkívül kedvező viszonyoknak örvendett, öt milliárd frankkal rendelkezett a francziákra rótt hadi sarez következtében, és a tervbe vett művelet még mindig nincs befejezve. Hogy egy milliárd franknyi aranyhoz juthasson, egy éven át korlátolta és zavarokba döntette az angol pénzpiacot. Hogy eladhasson 120 millió ezüst markot, 10 százalékkal lenyomta az ezüst értékét; arra kényszerítette, a latin Unio államait, hogy korlátolják az öt frankos talérok készítését, s nagy károkat okozott India váltóforgalmának

Angliával. S mindannak daczára még 115 milliónyi tallért ezüstben kell majd eladnia, vagyis négyszer annyit mint eddig. 1875. decemberben 1,250.445,520 markot veretett a német kormány aranyban, de nem merik forgalomba hozni, mert az arany markok visszasietnek Angliába és Franciaországba, a honnan erőszakkal vitték el őket a hadi sarcz alapján s minden gazdasági elv ellenére. Németország egészben véve rendesen kedvezőtlen kereskedelmi mérlegben szenved; az utolsó öt évben átlag 300 millió tallérról többre rugott beviteli többlete. E különbséget jórészt ércpénzzel kell kifizetnie. A mig rossz ezüstje volt, ép oly kevéssé vitték ki, mint ha értékevesztett papírja lett volna; de mióta jól megmért aranypénze van, azóta gyorsan megy nemesércze a szomszéd Franciaországba. Eddig már mint mondják 400 millió márka arany, vagyis az újabb veretű aranypénz egy barmada hagyta el Németországot, hogy oda soha többé vissza ne jöjjön. A többit pedig szintén csak igen magas escompte árán tudják visszatartani. A kereskedelem és ipar megrontása, a forgalmi eszközök megapasztása, a pénzpiacz megzavarása — ime ide jutott Németország. S mégis azt akarják, hogy kövessük példáját!

Ha husz év előtt követik Chevalier tanácsát, a számüzött arany nem tesz vala oly nagy szolgálatokat az emberiségnek. Az új bányák fölfedezése nem járt volna semmi haszonnal. Csak ezüstünk lenne, alig elegendő folytonosan növekvő forgalmunk fentartására. 1850 előtt az arany évi termelése mintegy 250 millió frankra rugott; 1850 után 700 millióra emelkedett, vagyis egyszerre egy fél milliárdal. S ma azért, mert Amerika 100 millió frankkal több ezüstöt termelt egy évben, mint eddig, egyszerre lemondjunk a forgalmunkat közvetítő érckészlet feléről. Lehetne-e igazolni ez eljárást abban a pillanatban, midőn annyi különböző körülmény az ércpénz fokozódó használatára utal. A művelt népek kereskedelme eddig nem sejtett óriási arányokat ölt. Husz év óta a külforgalom Angliában 97, Franciaországban 164, Belgiumban 277, Oroszországban 267, Ausztriában 215, Olaszországban 591 százalékkal növekedett. A világ összes külforgalma 1872-ben 72 milliárd frankot képviselt, a mig 1852-ben még valamivel kevesebbet mint annak felét. Európa kereskedelme tehát háromszor, az egész világé kétszer oly nagy, mint 10 év

előtt; és semmi jel sem mutat arra, hogy e mozgalom lassabbá válnék.

Különböző országok közelednek az időponthoz, a melyben az érczpenzzel való fizetést újra meg akarják kezdeni. Így Franciaország, Olaszország, az Egyesült államok s talán Ausztria-Magyarország. Ez országoknak milliárdokra lesz szüksége, és ily pillanatban akarnók a fizetési közeg jellegéből kivetkőztetni az ezüstöt, hogy a népek magas escompte segélyével legyenek kénytelenek egymástól elvitatni az aranyat, az egyetlen pénzérczet, a melynek termelése ezenkívül évenként csökkenik!

Ime rövid vonásokban az egyes és kettős vasuta ellentétcs érvei. Nem szándékunk e tárgyhoz most hozzászólni. Mint már soraink bevezetésében is jeleztük, egyedül felhívni akarjuk a t. olvasó figyelmét egy kétségtelenül fontos és gondolkozásra méltó jelenségre; s ha idővel e kérdés nálunk is vizshangra talál, s minden oldalról kellő vitatásban részesül, teljesen elértük célunkat.

LÁNG LAJOS.